

Autor práce: Kateřina Mohrová

Název práce: Včelaření v české republice na rozcestí

Obor studia: Sociální a kulturní ekologie FHS UK Praha

Autor posudku: Mgr. Tomáš Daněk, Ph.D.

Diplomová práce Kateřiny Mohrové je věnována problematice včelaření v České republice s cílem zjistit stávající situaci, motivace k němu a výhledy včelařství do budoucna.

Teoretická část

První půle práce představuje impozantní, monumentální koláž všemožných znalostí o čemkoli, co nějak souvisí s včelou medonosnou a včelařstvím, kterou si člověk do věci alespoň trochu zasvěcený rád osvěží. Informace jsou fakticky správné, leckdy až příliš podrobné, někdy zbytečně opřené o citace tam, kde se jedná o záležitosti obecně dobře známé („*včela má tři páry noh a dva páry křídel ... pět očí, dvě tykadla, otvor ústní s kusadly a sosákem*“ – s. 17). Některá sdělení jsou z hlediska formulace a vydatnosti vhodná spíše do populárního časopisu. Např. na s. 26 se dočteme: „*Na 1 gram medu musí včela navštívit asi 7000 květů, přičemž její průměrná rychlost je 21 - 24 km/h, dolet kolem 5 km, frekvence mávání křídel 180 mávnutí/vteřinu (...)* za hodinu včela opyluje asi 800 květů. Proto na výrobu 1000 g medu musejí včely zdolat přibližně 280 000 km (sedmkrát kolem rovníku), avšak jedna včela za celý svůj život vyrobí přibližně půl kávové lžičky medu“. Jistě zajímavé, ale vhodnější spíše do dokumentu National Geographic. Text – což je jeho první problematický rys – díky těmto pasážím připomíná produkty typických zavilých, „věřících“ včelařů, díky čemuž postrádá nehodnotící odstup. Při jeho procházení tak čtenář získá dojem, že včely jsou vlastně jakási šedá eminence za vším živým a že by se biosféra měla vlastně správněji nazývat apisféra. (Pokud je mi známo, obdobnou obsesí v takové míře trpí v biologickém světě jen myrmekologové a parazitologové.)

Z hlediska vydatnosti je text směsicí fakticky správných, případných informací, občas protkanou poměrně naivními sděleními. Zarazila mě již věta v zadání práce: „*Přikláním se ke stanovisku Alberta Einsteina, tedy: Pokud by zmizely na Zemi včely, zbývají lidem jen čtyři roky života.*“, s níž je pracováno jako s faktem, v němž autorka nachází motivaci a zároveň autoritativní oporu pro důležitost svého tématu. Přitom se jedná o mediální bonmot, jehož použití je o to tristnější, zjistí-li čtenář zdroj, z něžž je citován (www.vceliobchudek.cz). Budiž, Einstein to snad opravdu prohlásil, ale přesto se obávám, že jeho kompetence ve vztahu k tématu jsou nanejvýš problematické. Jiné příklady jsou vysloveně úsměvné („*Na vkladních knížkách vodotiskem spořitelny a záložny tiskly symbol včely s heslem „Pracuj a středej“ ... s 37*“).

Co se odborné úrovně textu týče, je obtížně odhadnutelné, kdo je vlastně adresát. Tedy, jedná-li se o popularizační text pro naprosté začátečníky nebo o odborný text pro zasvěcené. Např. vysvětlení vzniku vědecké taxonomie na příkladu Linného (s. 12) mi přijde za prvé redundantní vzhledem k tématu a za druhé záležitostí základní školy. Právě četné momenty tohoto typu budí dojem, že autorka buď sama přesně neodhaduje míru odbornosti textu (vysvětlovat význam písmene „L.“ za latinským označením druhu je v odborné komunitě opravdu nemístné), nebo chce naopak vzbudit

dojem encyklopedické znalosti a „rve“ do textu cokoli se hodí. Což pro změnu zpochybňuje odbornost její (není schopna odhadnout, co patří k „základní výbavě“ a co naopak je třeba objasnit). Tento pocit posiluje i opačný nešvar, tedy zdůrazňování vlastních autorských tvrzení i tam, kde je autorství zřejmé (s. 30).

Co ale především: po celou dobu čtení teoretické části jsem si opakovaně kladl otázku: bude autorka potřebovat takto masivní a detailní anamnézu k praktické části? Odpověď vyplynula záhy – nebude. Pravda ale je, že na řadu míst v teoretické části se z výzkumné části odkazuje.

Formální stránka

Text je psán čtivě, byť ze stylistického hlediska poněkud středoškolskou češtinou. Strukturován je přehledně, možná někdy až příliš, to však souvisí s problematičtým pojetím výzkumné části, jak o tom pojednávám níže. K práci se zdroji nemám vážnější výhrady. Autorka s nimi zachází relevantně, cituje důsledně a věcně správně, jak již bylo uvedeno, místy až přes míru. Dosti neběžný je jen v práci použitý způsob odkazování na elektronické zdroje (web). Pokud má KSKE ovšem takový usus zavedený, nemám námitek. Podobně jsem v úvodu za obsahem postrádal seznam zkratk. Textu neprospívají občasné překlapy (smermatogeneze na s. 22, „vandalismus0“ na s. 31.), na s. 28 chybí začátek věty druhého odstavce atd. Některé formulace jsou poněkud nemístné až naivní: „*Já jsem do té doby o včelách a včelaření téměř nic nevěděla, pouze jsem měla ráda med, a to velmi.*“ (s. 67)

Drobný dotaz k obhajobě: Opravdu je v časopise Včelařství Beckedorfův článek (s. 12) přetištěn v časopise Včelařství v původním jazyce?

Část výzkumná a použité metody

Zatímco část teoretická představuje místy bizarní a redundantní, ale věcně vcelku bezproblémový text, je část výzkumná nanejvýš problematická a to především díky použitým metodám sběru a zpracování dat.

Když vynechám kapitolu „*Pozice výzkumníka*“, která je spíše úsměvná a víc než co jiného připomíná vyprávění z rodinné kroniky, se způsobem vedení výzkumu, stanovenými výzkumnými otázkami a především metodou mám dosti značný problém. Autorka chce svými slovy „*porozumět do hloubky zkoumanému fenoménu*“ (s. 67), což má být nejspíš včelařství jako takové, načež si klade výzkumné otázky, které ne zcela jasně souvisí s výzkumným cílem, aby jakýmsi hybridním „dotazníkem“, připomínající spíše baterii otázek pro standardní kvantitativní šetření, deklarovala kvalitativní metodu výzkumu. Když nesežene respondenty ve vytčené věkové kohortě, rozšíří výzkumný vzorek, aby ve finále sehnala alespoň nějaké a alespoň něco od nich zjistila. Zmatek! Výstižnější označení mě nenapadá.

Autorka evidentně bez hlubší znalosti věci svévolně přechází mezi nástroji a termíny kvantitativního a kvalitativního výzkumu, aniž by měla od začátku jasně stanovený takový způsob sběru a zpracování informací, který by jí umožnil nabytá zjištění relevantně strukturovat. Viz s. 70: „*Dotazníky získané v rámci dotazníkového šetření jsem zpracovávala kvalitativně obdobně, jako bych zpracovávala rozhovory, z toho důvodu, že výzkum byl od začátku zamýšlen jako kvalitativní.*“ Doposud nikdy jsem se nesetkal s tím, že by bylo přípustné z číselných dat vyrobit výpovědi z kvalitativního rozhovoru tím, že se přepíší do textové podoby. A tak zároveň jaksi zázračně změnit i metodu.

Mohla by autorka vysvětlit, do jaké skupiny metod ta její patří? Podle jakého klíče jsou data tříděna a jaké jsou kladeny nároky na výsledky, aby ve finále něco relevantního ukazovaly? O jakou metodiku

se autorka opírá, když na s. 70 deklaruje, že „kvalitativní výzkum není omezen pevnou strukturou či postupem, naopak umožňuje průběžnou interakci mezi výzkumnou otázkou, daty a použitými metodami“? Mám obavu, že o žádnou. Aby tuto skutečnost zakryla, zastřešuje či legitimuje na několika místech svůj postup proklamací, že její výzkum má interdisciplinární povahu. Význam slova „interdisciplinární“ si ovšem též vyložila po svém. Jednoduše jej zaměňuje se slovem „libovolný“, kdykoli potřebuje omluvit neústrojnost použitých metod a získaných dat. Interdisciplinarita ovšem neznamená metodologickou anarchii (a když už, tak aspoň tu Feuerabendovskou), ale schopnost smysluplně srovnávat významově analogické poznatky různých oborů. To se zde však nestalo.

Vskutku bizarní je pak způsob, jakým autorka popisuje získané údaje. Místo standardní agregace příbuzných dat do souřadných kategorií a jejich grafického znázornění pomocí nezákladnějších prostředků deskriptivní statistiky (tabulek či grafů), sepisuje autorka výstupy do řádků (zřejmě aby výsledek budil dojem kvalitativních výstupů), kde prezentuje vždy několik navzájem nesouměřitelných číselných údajů v podobě úhledných „balíčků“, zpravidla vztažených ke konkrétnímu respondentovi. Občas pak následuje zobrazení do grafu (např. na s. 75). V takto vykázaných výstupech, které jsou zcela evidentně kvantitativní povahy, se pak prakticky nelze vyznat, protože hodnoty jednotlivých zjišťovaných kategorií (např. doba včelaření, důvod pro něj, techniky chovu atd.) nejsou nikde soustředěny na jednom místě, aby umožňovaly přehledné srovnání. Výstup autorčiny hybridní metody tak vlastně tkví především v úhledném přepisu odpovědí z dotazníků. Čtení výsledků díky tomu připomíná listování terénním deníkem před řádným statistickým zpracováním získaných dat. Autorka jich nasbírala spoustu a když odhlédnu od konstrukce vzorku, tak i poměrně zajímavých, ovšem nedokázala je uspořádat a především z nich téměř nevytěžila to, co by mělo být jádrem každé akademické práce – tedy obecné závěry.

Přitom podezření, že autorka cosi tuší o existenci agregovaných dat a metodách popisné statistiky, se čtenáře občas zmocní (např. s. 88: „Z motivací respondentů v oblasti přírody můžeme vyzkoušet tři časté kategorie.“ či s. 92: „... z respondenty udávané hlavní motivace jsem na základě zjištěných údajů vytvořila pět kategorií“)

Nechci být na autorku zlý, její pracovitost a zápal pro téma jsou příkladné, ale při čtení metodologické a výzkumné části jsem měl pocit, jako by zcela nepolíbena znalostí jakýchkoli metod dostala za úkol něco jako metody teprve objevit coby zcela nový typ poznávacího nástroje a vyzkoušet je na tématu včelaření.

Závěr

Diplomová práce Kateřiny Mohrové je objemným spisem, složeným ze dvou poměrně samostatných částí. K rešeršní části díla velkých výhrad nemám, výzkumná je však na hranici přijatelnosti. Text je datově poměrně vydatný a autorka odvedla jistě velký kus mravenčí práce, ovšem díky absenci relevantních, standardních metod a nepřehlednému zpracování výstupu bez jednoznačných zobecnění na konci má výzkumná část jen malou přidanou hodnotu.

Hlavní slabinu tedy spatřuji v tom, že na jejím začátku nebyl celý výzkum správně nadesignován a nebyly zvoleny relevantní, použitelné metodické nástroje. Autorka se v celé výzkumné části práce pokouší vydávat evidentně kvantitativní data za kvalitativní. Dotazník ve skutečnosti tvoří baterii otázek určených pro zjišťování kvantitativních dat, ke kterým nebyla vytvořena hodnotící škála a místo toho byly interpretovány zdánlivě kvalitativně.

I v částech, které už působí spíše dojmem zápisů z kvalitativních rozhovorů, chybějí závěrečná zobecnění. Jednotlivé kapitoly jsou tak často sumou prvotních zjištění bez dalšího zpracování. Zobecnění tvoří názvy kapitol třetího řádu, jejichž přečtení vlastně představuje souhrn autorčiných zjištění. Poměrně zdařilá je kapitola diskuse, kde autorka dokázala porovnat některé jednotlivé poznatky s údaji z jiných výzkumů.

Teoretická část práce je tak obsáhlá, že je skoro škoda ji po redakčních úpravách a doplněních nevydat jako populární knižní publikaci.

Hodnocení

Diplomová práce Kateřiny Mohrové je plodem autorčiny úctyhodné péle a pečlivosti, ovšem za zásadní absence znalostí kvantitativních metod pro výzkum podobného typu zcela nezbytných. Na základě výše uvedeného vážám, zda práci k obhajobě doporučit. Pokud je výše popsany způsob práce s daty v mateřském oboru SKE relevantní, pak nechť autorka dostane příležitost svůj postup obhájit.

Hodnocení: **9 – 11 bodů**, podle průběhu obhajoby.

V Olomouci, 5.2. 2016